

RESEARCH ARTICLE

Освітня складова національної безпеки України

Тетяна Марена^{1*} ¹Маріупольський державний університет, м. Київ, Україна*t.marena@mu.edu.ua

Анотація

Статтю присвячено системній ідентифікації місця освітньої складової у національній безпеці, аналізу освітніх чинників та індикаторів формування безпекового середовища і на цій основі обґрунтуванню рекомендацій щодо розвитку підходів до оцінки освітньої галузі у безпекових вимірах та визначенню напрямків трансформації ролі освіти у забезпеченні національної безпеки України в умовах повномасштабної війни.

Ідентифіковано позиції освітньої компоненти у національній безпековій системі та охарактеризовано її значення як «м'якого» параметру у складі економічної безпеки держави, що відповідає Цілям сталого розвитку. На основі аналізу методичних підходів до оцінки освітньої складової економічної безпеки держави виявлено їх переваги, недоліки та обмеження. Встановлено, що показники розвитку освіти у існуючих підходах до визначення рівня безпеки на основі інтегральної оцінки представлені фрагментарно. Запропоновано комплексний підхід щодо визначення рівня освітньої безпеки на основі поєднання кількох методик та оцінки окремих додаткових індикаторів з урахуванням конкретних завдань дослідження.

Обґрунтовано подвійну роль освіти у системі національної безпеки — як індикатора рівня економічної (зокрема, соціальної) безпеки та як її детермінанти, що здійснює вплив на інші складові безпеки. З урахуванням цього зазначено, що освіта одночасно може виступати і об'єктом, і інструментом безпекової політики. Досліджено значення освіти як детермінанти безпекового середовища шляхом визначення її впливу на складові безпеки. Визначено трансформаційні зрушення у завданнях вітчизняної освітньої системи як складової і детермінанти національної безпеки України в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови держави.

Вступ

Сучасні реалії існування кожної країни та всієї світової спільноти пов'язані із трансформаційними зрушеннями, які відбуваються у безпековому середовищі. Перш за все, це проявляється у суттєвих змінах, що спостерігаються у переліку чинників, які виступають викликами та загрозами безпеці. По-перше, окремі традиційні загрози безпеці втрачають свій вплив, та водночас виникають якісно нові виклики, які стають нетрадиційними загрозами для безпекових систем (зокрема, поглиблення нерівності, пандемія COVID-19). По-друге, трансформуються склад чинників безпеки за джерелами походження: якщо раніше стан національної безпеки більшою мірою визначався внутрішніми детермінантами, то сьогодні усе більш впливовими стають зовнішні чинники формування безпекового середовища. По-третє, небезпечним явищем є неочікуваний та непрогнозований характер виникнення ряду загроз для безпеки і їх швидке переростання з локальних ризиків на регіональні або глобальні. Так, між моментом спалаху коронавірусної інфекції у Китаї (грудень 2019 р.) і моментом визнання цього захворювання «надзвичайною ситуацією в області охорони здоров'я населення міжнародного масштабу» (січень 2020 р.) (World Health Organization, 2020) пройшло всього два місяці. Такі умови як ніколи актуалізують завдання забезпечення безпеки на всіх рівнях глобальної

Ключові слова:

освіта,
економічна безпека,
національна
безпека,
освітня система,
соціальна безпека

Мова статті:

українська

Отримано:

10 липня 2023 р.

Прийнято:

5 жовтня 2023 р.

Опубліковано:

29 грудня 2023 р.

Цитування:

Марена, Т. (2023). Освітня складова національної безпеки України. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 16, 18-31. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2023-16-18-31>

безпекової системи, а саме — на рівні особистості, суб'єктів господарювання, держави та світу.

Мірилом дієвості безпекових систем, безперечно, слугує рівень безпеки особистості. Разом із тим, базовим рівнем забезпечення безпеки виступає національний рівень. Протягом довгого часу національні безпекові системи країн фокусувались, переважно, на так званих «жорстких» аспектах безпеки — військово-політичних та оборонних. Водночас, з часом спостерігається зростання значення «м'яких» параметрів безпеки, які включають широкий спектр соціальних, економічних, природничо-екологічних, ресурсних складових, що, зокрема, відповідає Цілям сталого розвитку (United Nations, 2015). Особливе місце серед таких «м'яких» складових безпеки посідає освіта.

Проблематика дослідження освіти у контексті її впливу на національну безпеку досить широко представлена у наукових доробках вітчизняних і зарубіжних вчених. Ці дослідження, зокрема, охоплюють детермінацію ролі освіти у забезпеченні безпеки держави, визначення взаємозв'язку між станом освітньої системи і національною безпекою (Panfilov & Savchenko, 2021), оцінку впливу освіти на інші складові безпеки (Живко & Кухарська, 2019), обґрунтування та апробацію методики оцінки рівня освітньої складової соціальної безпеки у контексті глобальних цілей сталого розвитку (Булатова & Грибіненко, 2020).

Науковці Національної академії педагогічних наук України, аналізуючи досвід формування і розвитку національної освіти та визначаючи здобутки, невикористані можливості, сильні та слабкі сторони сучасної освітньої системи, підкреслюють її роль як одного з провідників державності та націєтворення у процесі становлення незалежної країни, який відповідає за розвиток людини, формування людського капіталу та конкурентоспроможної держави на засадах інноваційності й, відтак, — успішного майбутнього нації, що відповідає базовим характеристикам національної безпеки (Кремень, 2021). Е.А. Оріпке (2013) аргументує необхідність використання освіти як одного з інструментів трансформації безпекового середовища країни, застосування якого є достатньо витратним та потребує часу, однак виступає дієвим засобом зменшення злочинності, покращення згуртованості нації і забезпечення національної безпеки. Х. Yonggen (2001), аналізуючи зв'язок між регіональними освітніми дисбалансами та асиметріями економічного розвитку регіонів Китаю, визначає місце освіти у підтримці економічної та соціальної стабільності й забезпеченні безпеки країни та її регіонів.

Ряд робіт присвячені обґрунтуванню необхідності реформування системи освіти у контексті забезпечення національної безпеки. Так, Т. Черненко, М. Карпенко, В. Лозовий, С. Зубченко та А. Іщенко (2017) визначають можливості модернізації освітньої системи України у відповідності з потребами національної безпеки. J.I. Klein, C. Rice та J. Levy (2012) доводять необхідність проведення реформ у освіті як інструменту забезпечення безпеки Сполучених Штатів Америки.

Окремо у сучасних дослідженнях вивчаються безпекові виміри функціонування системи вищої освіти. Зокрема, М. Трофименко (2022), визначаючи виклики для університетів в умовах повномасштабної війни, вказує на виникнення загроз розвитку людського капіталу, досягненню цілей сталого розвитку, що деструктивно впливає на забезпечення безпекового розвитку країни. М. Копитко, І. Керницький та Ю. Ільків (2019), досліджуючи сферу діяльності ЗВО в Україні, оцінюють вплив рівня фінансування науки на рівень національної безпеки. Z.G. Vács (2022) на основі виокремлення безпекових загроз обґрунтовує роль вищої освіти як інструменту реагування системи національної безпеки на поточні виклики.

Водночас, ускладнення переліку викликів та загроз для освітніх систем і безпекового розвитку країн, що спостерігається останнім часом, поява непрогнозованих загроз нового типу висувають нові вимоги до формування та оцінювання стану освітньої складової безпекових систем держав, у тому числі й України. За таких умов актуалізуються питання перегляду підходів до визначення рівня безпеки у частині її освітньої компоненти та

переосмислення завдань, які ставляться перед вітчизняною освітою, зокрема, в умовах повномасштабної війни, у контексті її ролі як складової та детермінанти національної безпекової системи.

Мета статті — на основі системної ідентифікації місця освітньої складової у національній безпеці та аналізу освітніх чинників та індикаторів формування безпекового середовища обґрунтувати рекомендації щодо розвитку підходів до оцінки освітньої галузі у безпекових вимірах та визначити напрямки трансформації ролі освіти у забезпеченні національної безпеки України в умовах повномасштабної війни.

Завдання статті:

- ідентифікувати позиції освітньої компоненти у національній безпековій системі та її значення як складової економічної безпеки держави;
- проаналізувати методичні підходи до оцінки освітньої складової економічної безпеки держави та визначити рекомендації щодо їх удосконалення;
- дослідити значення освіти як детермінанти безпекового середовища через оцінку її впливу на складові безпеки;
- обґрунтувати трансформаційні зрушення ролі та завдань освітньої системи як складової і детермінанти національної безпеки України в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови держави.

Методи дослідження

У процесі дослідження застосовано систему загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: структурно-функціональний аналіз, системний підхід (для з'ясування ролі освіти у забезпеченні національної безпеки, при визначенні місця освітньої складової у системі економічної безпеки держави), компаративний аналіз, історико-логічні методи (при дослідженні розвитку методичних підходів до оцінки освітньої складової економічної безпеки), методи аналізу та синтезу, статистичного аналізу (для оцінки освітніх індикаторів у контексті їх впливу на економічну безпеку), методи абстрагування, індукції та дедукції (для дослідження впливу освіти на інші складові національної безпеки), систематизації та узагальнення (при обґрунтуванні напрямків трансформації ролі освіти у забезпеченні національної безпеки України в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови держави).

Інформаційною та фактологічною базою дослідження стали наукові роботи вітчизняних і зарубіжних вчених з питань освіти і національної безпеки, нормативно-правові акти України, статистичні дані, аналітичні звіти та доповіді міжнародних організацій (ООН, Світового банку, ЮНКТАД, Всесвітнього економічного форуму), Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національного інституту стратегічних досліджень.

Результати дослідження

Розвиток і окремої особистості, і суспільства загалом сьогодні обумовлений й надалі визначатиметься такими чинниками, як якість та рівень розвитку освіти й доступ до неї, а освіта як така перетворюється на важливий компонент забезпечення безпеки національної економіки та сталого розвитку суспільства (Зайковський, 2020). Саме освіта протягом усього періоду становлення незалежності України виступала стовпом державотворення та формування національної свідомості, і водночас розглядалася як провідник розвитку людини, формування конкурентоспроможного людського капіталу на інноваційних засадах, що, у свою чергу, є запорукою успішного майбутнього української держави (Кремень, 2021).

Повномасштабна війна РФ, розв'язана проти України, загостривши проблеми освітньої галузі, ще більше підкреслила значення освіти для національної безпеки.

Безпрецедентними викликами для освітньої системи стали людські та матеріальні втрати, тимчасове переміщення закладів освіти, проблеми з фінансуванням закладів освіти (як через пріоритетність воєнних витрат у структурі видатків державного бюджету, так і через зниження платоспроможності населення), посилення освітньої міграції. Вплив зазначених загроз стане вкрай негативним для забезпечення безпекового та збалансованого розвитку країни в майбутньому (Трофименко, 2022, с. 7).

Попри беззаперечне значення освітньої складової національної безпеки, показники розвитку освіти в існуючих методиках визначення рівня безпеки представлені досить фрагментарно. Так, науковці Національного інституту стратегічних досліджень констатують нерозробленість питання оцінки взаємозв'язку стану системи освіти із безпековою сферою на рівні конкретних кількісних і якісних показників (Черненко та ін., 2017). В цілому, дослідження сучасних методик оцінки рівня освітньої складової національної безпеки показує, що така оцінка здійснюється на основі двох підходів: методи інтегральної оцінки, які передбачають розрахунок індексу безпеки, і методи, що базуються на аналізі окремих показників стану освітнього середовища.

З точки зору системної приналежності освітня компонента враховується у складі показників, які визначають рівень соціальної безпеки держави як елементу національної економічної безпеки. Об'єктом соціальної безпеки є особа, її права і свободи у соціальній сфері, що є життєво важливими, зокрема право на гідні умови та рівень життя, на працю та її оплату, освіту, відпочинок, гарантований соціальний захист з боку держави тощо (Баланда, 2006).

Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України визначають соціальну безпеку як «стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни» (Мінекономрозвитку України, 2013). Відповідно до зазначеної методики, яка передбачає розрахунок інтегрального індексу економічної безпеки, соціальна складова безпеки включає лише два індикатора, які відображають стан освітньої системи, а саме:

- обсяг видатків зведеного бюджету на освіту (у відсотках ВВП);
- загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх закладів освіти (у відсотках до загальної чисельності постійного населення у віці 6-17 років) (Мінекономрозвитку України, 2013).

Водночас, кореляційний аналіз взаємозв'язку між показниками видатків на освіту та індикаторами економічного розвитку (табл. 1) демонструє досить неоднозначний ступінь тісноти зв'язку між ними. Якщо коефіцієнт кореляції між абсолютними показниками (видатками на освіту та номінальним ВВП) складає 0,996, то аналогічний коефіцієнт між відносними показниками (часткою видатків на освіту у ВВП і темпами економічного зростання) становить усього 0,193.

Таблиця 1. Показники видатків зведеного бюджету України на освіту та економічного зростання, 2014-2022 рр.

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Видатки на освіту, млн грн	100109,5	114193,5	129435,1	177755,7	210029,4	238757,4	252283,1	312914,6	290758,5
Частка видатків на освіту у загальних видатках зведеного бюджету, %	19,14	16,80	15,49	16,82	16,80	17,43	15,81	16,97	9,55

Таблиця 1. (продовження)

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Частка видатків на освіту у ВВП, %	6,3	5,7	5,4	6,0	5,9	6,0	6,0	5,7	5,6
ВВП, млн грн	1566728	1979458	2383182	2982920	3558706	3974564	4194102	5459574	5191028
Темпи економічного зростання, %	-6,55	-9,77	2,44	2,36	3,49	3,20	-3,75	3,35	-29,1

Джерело: складено за даними (Мінфін, 2023; United Nations Conference on Trade and Development, 2014-2022).

О. Булатова та О. Грибіненко, пропонуючи методику розрахунку інтегрального індексу освітньої складової соціальної безпеки, додатково до показника обсягів видатків на освіту у якості індикаторів, що визначають рівень соціальної безпеки, використовують наступні показники (Булатова & Грибіненко, 2020, с. 31):

- частка зарахованих до закладів вищої освіти (незалежно від віку), у відсотках до загального населення вікової групи, яке офіційно відповідає рівню освіти (показник, що використовує Світовий банк у межах бази даних «Показники світового розвитку» (The World Bank, 2023));
- Індекс освіти, що є інтегральним показником, який враховує середню тривалість (у роках) навчання (для дорослих) та очікувану тривалість навчання (для дітей) (складова Індексу людського розвитку (United Nations Development Programme, 2021)).

Слід зазначити, що за загальним Індексом людського розвитку Україна випереджає середньосвітовий показник і входить до групи держав з високим рівнем людського розвитку, посівши у 2021 р. 77-му позицію у відповідному рейтингу з 190 країн світу (рис. 1).

Рис. 1. Індекс людського розвитку (ліва шкала) та його освітні складові (права шкала), 2014-2021 рр. Джерело: побудовано за даними (United Nations Development Programme, 2021).

Показники середньої й очікуваної тривалості навчання останніми роками є майже незмінними, знаходячись у діапазоні 11,1-11,2 і 14,9 і 15,0 відповідно (для порівняння: у Швейцарії, яка очолює рейтинг із Індексом людського розвитку 0,962, зазначені показники становлять 13,9 і 16,5; у державі Чад, що знаходиться на останньому місці, — 2,6 і 8,0).

З урахуванням того, що економічна безпека визначається як «стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз,

забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання» (Мінекономрозвитку України, 2013), опосередкованим показником економічної безпеки держави може слугувати рівень конкурентоспроможності національної економіки. Конкурентоспроможність економіки формується під впливом широкого переліку чинників (економічних, суспільно-політичних, соціально-демографічних, інфраструктурних та інших), що визначають умови ведення бізнесу в країні. Відповідно, джерелом інформації щодо стану освітньої складової економічної безпеки можуть виступати дотичні показники, які використовуються для оцінки рівня конкурентоспроможності держави. Так, за методикою Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), при розрахунку щорічного Індексу глобальної конкурентоспроможності країн світу враховуються окремі кількісні та якісні показники освітньої сфери — від початкової до вищої та післядипломної освіти.

Разом із тим, недоліком зазначеного підходу є періодичні зміни, що вносяться до самої методики розрахунку Індексу глобальної конкурентоспроможності, у частині перегляду індикаторів — складових індексу. Так, до 2017 р. включно освітня сфера оцінювалася експертами ВЕФ у розрізі показників, що віднесені до двох складових загального індексу, а саме: «Здоров'я і початкова освіта» (якість початкової освіти, рівень охоплення початковою освітою) і «Вища освіта і професійна підготовка» (рівень охоплення середньою освітою, рівень охоплення вищою освітою, якість освітньої системи, якість математичної і природничої освіти, якість управлінської освіти, доступ до Інтернету в закладах освіти, доступність послуг із спеціальної підготовки, ступінь підготовки та розвитку персоналу компаній) (World Economic Forum, 2016).

У 2018 р. до методики розрахунку Індексу глобальної конкурентоспроможності було внесено зміни, і наразі індикатори розвитку освітньої галузі містяться у складовій «Навички», яка, зокрема, включає такі показники:

1) *індикатори освіти та навичок наявної робочої сили:*

- середня кількість років навчання (середня кількість повних років навчання населення країни віком 25 років і старше, за винятком років, витрачених на повторне навчання);
- ступінь професійної підготовки персоналу (рівень інвестицій компаній у навчання та розвиток персоналу);
- якість професійної підготовки;
- навички випускників (ступінь володіння випускниками закладів середньої та вищої освіти навичками, необхідними для бізнесу);

2) *індикатори освіти та навичок майбутньої робочої сили:*

- тривалість навчання (загальна очікувана кількість років навчання дитини — від початкової до вищої освіти);
- критичне мислення у викладанні (оціночний показник стилю викладання);
- співвідношення учнів до вчителів у початковій освіті (середня кількість учнів на одного вчителя) (World Economic Forum, 2018).

З одного боку, таке корегування методики визначення Індексу глобальної конкурентоспроможності є необхідним з точки зору врахування еволюційних змін у чинниках, що впливають на конкурентоспроможність національної економіки. З іншого боку, внесення змін до методики розрахунку Індексу може зробити некоректним аналіз динаміки його руху і співставлення його значень у різні проміжки часу. Крім того, значна частина освітніх індикаторів, передбачених методикою, є якісними показниками освітніх систем, визначення яких базується на експертних оцінках і які, відповідно, є досить суб'єктивними. Водночас, беззаперечною перевагою оцінки рівня освітньої складової національної безпеки на основі Індексу глобальної конкурентоспроможності порівняно із вітчизняною методикою є те, що при його розрахунку враховуються окремі індикатори стану вищої освіти (яка продукує інтелектуальну еліту держави) та професійної підготовки (яка разом із вищою освітою формує трудовресурсний потенціал розвитку економіки).

У якості окремих індикаторів, що відображають рівень освітньої складової національної безпеки, додатково може використовуватись показник індексу людського капіталу на душу населення, який демонструє рівень витрат усіх суб'єктів національної економіки — держави, компаній, фізичних осіб — на освіту та інші галузі соціальної сфери у розрахунку на душу населення. З іншого боку, цей показник не є індикатором освітньої складової безпеки у чистому вигляді, оскільки крім витрат на освіту містить й інші соціальні видатки. З урахуванням вимоги щодо доступності даних, використовуваних для оцінки рівня безпеки, у якості індикатора охоплення населення освітою (за рівнями) можуть аналізуватися дані щодо кількості здобувачів освіти відповідного рівня на 10 тис. осіб населення.

Згідно із спадною динамікою окремих показників, що характеризують стан вітчизняної вищої освіти у частині контингенту здобувачів, рівень освітньої складової національної безпеки знижується. Зокрема, рівень охоплення населення вищою освітою за показником кількості здобувачів вищої освіти у розрахунку на 10 тис. осіб у 2022 р. порівняно із 2014 р. впав майже на 35%, а кількість випущених із ЗВО осіб зменшилася майже на 44% (табл. 2).

Таблиця 2. Показники контингенту здобувачів вищої освіти в Україні, 2014-2022 рр.

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Зміна*, %
Кількість осіб, прийнятих на навчання у ЗВО	361110	323064	313856	323577	310326	297142	277057	239218	245089	-32,1
Кількість осіб, випущених із ЗВО	484482	447418	386668	421131	412914	383865	385700	261788	273168	-43,6
Загальна кількість здобувачів, ос.	1689226	1605270	1586754	1538565	1522250	1439706	1141889	1046669	1053770	-37,6
Кількість здобувачів у розрахунку на 10000 населення, ос.	393	375	373	363	361	343	274	253	257	-34,6

* 2022 р. порівняно з 2014 р.

Джерело: складено за даними (Держстат України, 2023).

Інші кількісні показники, які характеризують стан освітньої сфери, є достатньо суперечливими з точки зору їх використання для оцінки рівня безпеки. Наприклад, показник кількості закладів вищої та фахової передвищої освіти, що використовується у офіційній вітчизняній освітній статистиці, з одного боку, характеризує рівень доступності освіти відповідного рівня та конкуренції між відповідними закладами освіти, а з іншого — не відображає якість освітніх послуг.

Еволюцію сприйняття освіти як важливої компоненти безпеки на всіх рівнях її формування відображають, зокрема, ті цілі, які ставить перед собою світова спільнота у освітній галузі. Так, якщо серед Цілей розвитку тисячоліття, поставлених учасниками ООН до 2015 р., було передбачено забезпечення можливості отримання повної загальної початкової освіти, то Цілі сталого розвитку, поставлені до 2030 р., вже передбачають «забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх» (United Nations, 2015).

Подвійна важливість освіти для сфери національної безпеки обумовлена тим, що освіта — це не тільки компонента безпеки, але й важлива її детермінанта. Особливістю освіти є її здатність впливати на інші складові безпеки держави, створюючи загрози

безпеці або формуючи умови підвищення її рівня. Так, у доповіді «Освітня реформа США і національна безпека» визначено кілька основних загроз для різних сфер безпеки держави, які можуть актуалізуватися через невирішення проблем освітньої галузі, а саме загрози для: економічного зростання і конкурентоспроможності, воєнної безпеки, інформаційної безпеки, глобальних інтересів Сполучених Штатів, єдності і згуртованості нації (Klein et al., 2012). Така подвійна залученість освіти у формування національної безпеки обумовлює і відповідну її роль у регулюванні сфери безпеки, коли освіта одночасно може виступати і як об'єкт, і як інструмент безпекової політики.

З іншого боку, на освітню галузь покладаються надважливі завдання, пов'язані із забезпеченням формування та підтримки на бажаному рівні інших складових національної безпеки. З. Живко і Л. Кухарська на основі застосування методу статистичних групувань до даних про рівень охоплення населення різних областей вищою освітою і їх співставлення з окремими показниками, що характеризують стан різних складових безпеки, роблять висновок, що з підвищенням рівня охоплення населення вищою освітою спостерігається зростання ВВП і добробуту населення, покращення фізичного та морального здоров'я громадян, культури поведінки та криміногенної ситуації, духовного розвитку, активізація залучення населення до виробничого процесу, формування бережливого ставлення до природи (Живко & Кухарська, 2019).

Узагальнений функціонал освітньої галузі у сфері національної безпеки проявляється у наступному:

- кадрове забезпечення функціонування як безпекової системи в цілому, так і тих сфер національної економіки, від яких залежить стан економічної (виробничої, енергетичної, зовнішньоекономічної, інвестиційно-інноваційної, продовольчої, екологічної, соціальної, фінансової) та інших складових національної безпеки (інформаційної, військово-оборонної, кібербезпеки тощо), — завдання для професійної, фахової передвищої, вищої та післядипломної освіти;
- забезпечення високого загального рівня освіченості населення, розвитку в нього толерантності, здатності до діалогу, що, відповідно, сприяє подоланню конфліктів та підтримці миру як важливих передумов безпеки держави та усіх її суб'єктів;
- виховання свідомого громадянина, формування у населення світогляду, патріотизму та духовності як базових стовпів національної безпеки (це та попереднє завдання мають реалізовуватися наскрізно на всіх рівнях освіти).

Варто зазначити, що повномасштабна збройна агресія РФ проти України, створивши загрози для національної освітньої системи такого типу і таких масштабів, з якими вона ще не стикалася, разом із тим внесла суттєві корективи у завдання, які ставляться перед освітою у контексті її ролі у безпековій системі як під час воєнного стану, так і у період повоєнної відбудови держави, зокрема:

- посилилося значення освіти всіх рівнів як інструменту формування національної самосвідомості та розвитку ряду *soft skills*, які особливо актуалізувалися в умовах війни, — здатності до критичного мислення, медіаграмотності, що є вкрай важливими для підтримки інформаційної безпеки у часи, коли протистояння активно здійснюється і засобами інформаційних війн;
- підвищився запит держави на підготовку кадрів, прямо пов'язаних із забезпеченням військово-оборонної та дотичних до неї складових безпеки, — кадрових військових, фахівців із кібербезпеки, фахівців для служби з надзвичайних ситуацій;
- зросла потреба у швидкій підготовці фахівців вузького профілю, діяльність яких в умовах війни є критично важливою для підтримки соціально-демографічної та гуманітарної безпеки, — зокрема, психологів, які вміють працювати з травмою, реабілітологів (психологічна та фізична реабілітація) тощо;
- розширилися напрями діяльності закладів освіти і представників академічної спільноти за рахунок активізації гуманітарної та волонтерської роботи, що сприяє підсиленню гуманітарної безпеки (як приклад — відкриття у тимчасово переміщеному

до столиці Маріупольському державному університеті Гуманітарного штабу для надання допомоги маріупольцям (Трофименко, 2022, с. 12));

- спостерігається певна переорієнтація освітньої системи на підготовку фахівців, що володіють компетентностями, необхідними для забезпечення повоєнної відбудови України, у тому числі архітекторів, будівельників, фахівців з ІТ, управління проектами, логістики, зовнішньоекономічної діяльності тощо;
- тенденцією повоєнної відбудови територій, особливо тих, що найбільше постраждали через війну, може стати перетворення закладів вищої освіти із суто освітньо-наукових центрів у осередки відновлення та трансформації громад. Причому мова йде не тільки про матеріальне та фізичне відновлення, але й про відповідну роботу із населенням, яке певний час проживало на тимчасово окупованих територіях. У цьому напрямі зростає значення університетів як просвітницьких осередків, що через посилення третьої функції і впровадження моделі Civic University забезпечують виконання місії сприяння реінтеграції звільнених територій.

Усі зазначені завдання у сфері забезпечення національної безпеки висувають й особливі вимоги до якісних характеристик освітньої системи України, яка має бути як ніколи гнучкою та адаптивною до поточних реалій, швидко реагуючи як на появу нових ризиків і загроз власній безпеці, так і на нові потреби, пов'язані із забезпеченням інших складових національної безпеки.

Висновки

Мінливість та невизначеність внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування країн, зміни кількісних та якісних параметрів викликів і загроз їх сталому розвитку, непрогнозований характер виникнення окремих ризиків, поява безпрецедентних за своїми наслідками загроз як ніколи загострюють важливість забезпечення безпеки на всіх рівнях сучасної безпекової системи. Усе більшого значення при цьому набувають «м'які» параметри безпеки, оскільки сам феномен безпеки вже не обмежується суто оборонними та військово-політичними аспектами захисту національних інтересів як традиційними мірилами безпеки держав. Освіта, як один з «м'яких» параметрів безпеки, виступаючи інструментом виховання свідомого громадянина, підготовки конкурентоспроможного фахівця, формування людського капіталу, завжди була стовпом підтримки національної ідентичності, забезпечення державотворення та сталого розвитку країн. Забезпечення всеохоплюючої освіти, досягнення високої її якості та сприяння навчанню впродовж усього життя є однією з Цілей сталого розвитку, визначених ООН до 2030 року.

Незважаючи на беззаперечне значення освіти для національної безпеки, окремої методики оцінки освітньої системи у безпекових вимірах не існує, а показники розвитку освіти у існуючих підходах до визначення рівня безпеки представлені достатньо фрагментарно. Визначення рівня освітньої складової національної безпеки забезпечується застосуванням підходів двох типів, а саме — методів інтегральної оцінки та аналізу окремих показників стану освітньої системи. При цьому кожна методика є до певної міри обмеженою, оскільки не враховує велику різноманітність аспектів освіти. Так, у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України врахування освітньої складової обмежене включенням до розрахунку субіндексу соціальної безпеки лише двох освітніх індикаторів — видатків зведеного бюджету на освіту відносно ВВП і частки чисельності учнів денних загальноосвітніх закладів освіти у загальній чисельності населення відповідної вікової групи. Методика розрахунку Індексу людського розвитку також передбачає використання лише двох показників освіти — середньої та очікуваної тривалості навчання.

Рівень освітньої складової національної безпеки оцінюється також Всесвітнім економічним форумом при розрахунку Індексу глобальної конкурентоспроможності країн. Перевагою відповідної методики є врахування у якості освітніх індикаторів

конкурентоспроможності окремих показників вищої освіти та професійної підготовки. Водночас, до самої методики ВЕФ періодично вносяться зміни, що робить некоректним співставлення значень освітніх компонентів у динаміці. До того ж, згідно з цією методикою, частина індикаторів стану освіти є якісними показниками, вимірювання яких здійснюється за допомогою методу експертних оцінок, що надає такому оцінюванню суб'єктивного характеру. За умов відсутності єдиного методичного підходу до оцінки стану освітньої складової національної безпеки для отримання більш повних та всебічних результатів оптимальним на сьогодні є поєднання кількох методик при визначенні рівня освітньої безпеки з урахуванням конкретних завдань відповідного дослідження. Крім того, можливим є додаткове використання окремих показників освітньої системи з дотриманням вимоги щодо доступності даних, необхідних для оцінки рівня безпеки (зокрема, індекс людського капіталу, кількість здобувачів освіти (за рівнями) на 10 тис. осіб населення тощо).

Освіта сьогодні відіграє подвійну роль у системі національної безпеки, виступаючи, з одного боку, індикатором рівня економічної (зокрема, соціальної) безпеки держави, а з іншого, — її детермінантою, яка здійснює вплив на інші складові національної безпеки. У безпековому вимірі освітня галузь виконує важливі завдання, пов'язані із:

- вихованням свідомого громадянина, збереженням національної ідентичності, розвитком патріотизму та духовності як основ національної безпеки;
- кадровим забезпеченням як безпекової системи загалом, так і окремих її компонентів (виробничої, енергетичної, зовнішньоекономічної, інвестиційно-інноваційної, продовольчої, екологічної, соціальної, фінансової, інформаційної, військово-оборонної, кібербезпеки);
- забезпеченням високого рівня загальної освіченості населення, розвитку в нього толерантності як базису безконфліктного розвитку країн.

Подвійна роль освіти у формуванні національної безпеки обумовлює її відповідне місце у системі регулювання безпеки, коли освіта одночасно може виступати і об'єктом, і інструментом безпекової політики.

Умови повномасштабної війни, висунувши до вітчизняної освіти вимогу перетворитися на максимально гнучку та адаптивну систему, скорегували її завдання у контексті забезпечення безпекового розвитку як на період воєнного стану, так і на часи повоєнної відбудови держави, що проявляється у наступному:

- посилення ролі освіти у частині розвитку національної самосвідомості, здатності критичного мислення, медіаграмотності як інструментів підтримки інформаційної безпеки;
- трансформація кадрової функції освіти (задоволення підвищеного попиту на підготовку кадрів для забезпечення військово-оборонної складової безпеки, вузьких фахівців з реабілітації для підтримки соціально-демографічної та гуманітарної безпеки);
- переорієнтація освіти на підготовку фахівців для забезпечення повоєнної відбудови країни);
- диверсифікація функціоналу закладів освіти за рахунок активізації соціально-гуманітарної та волонтерської роботи у напрямі посилення гуманітарної безпеки;
- перетворення закладів освіти (особливо університетів) у осередки відновлення та трансформації громад і просвітницькі центри, що долучатимуться до виконання складних завдань, пов'язаних з реінтеграцією звільнених територій.

Ідентифікація можливостей врахування трансформацій у ролі та значенні освіти як компоненти та детермінанти національної безпеки в умовах війни при визначенні рівня освітньої складової безпеки й удосконаленні відповідних методик та оцінка прогресу у виконанні вітчизняною освітньою системою вищезазначених специфічних завдань у сфері забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови держави можуть стати предметом для подальших досліджень у цьому напрямі.

Бібліографічні посилання

- Баланда, А.Л. (2006). Соціальна складова національної безпеки України. *Демографія та соціальна економіка*, (1), 166-172. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11660>
- Булатова, О., & Грибіненко, О. (2020). Вплив системи освіти та охорони здоров'я на рівень соціальної безпеки країн у контексті глобальних цілей сталого розвитку. *Журнал європейської економіки*, 19(1), 27-47. <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/41155>
- Грибіненко, О. (2020). *Міжнародна економічна безпека в контексті сталого розвитку* : монографія. Дніпро: Середняк Т.К.
- Державна служба статистики України. (2023). *Вища та фахова передвища освіта в Україні у 2022 році* : статистична інформація. Київ. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/vfro_Ukr_2022.xls
- Живко, З., & Кухарська, Л. (2019). Освіта в системі національної безпеки країни. *Вчені записки Університету «КРОК»*, (54), 205-211. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-205-211>
- Зайковський, О. (2020). Освіта як фактор забезпечення соціальної безпеки та сталого розвитку. У О.В. Булатова (заг. ред.), *Формування міжнародної економічної безпеки в сучасних умовах* : монографія (с. 94-107). Маріуполь: МДУ. <https://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4226>
- Копитко, М., Керницький, І., & Ільків, Ю. (2019). Аналіз функціонування закладів вищої освіти з позиції впливу на національну безпеку України. *Вчені записки Університету «КРОК»*, (55), 201-209. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-55-201-209>
- Кремень, В.Г. (ред.) (2021). *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (До 30-річчя незалежності України)* : монографія. Національна академія педагогічних наук України. Київ: КОНВІ ПРИНТ. <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
- Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. (2013, 29 жовтня). *Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (1277)*. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>
- Мінфін. (2023). *Видатки зведеного бюджету України*. ТОВ «МінфінМедіа». <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/>
- Мудраков, В. (заг. наук. ред.). (2022). *Феномен безпеки: соціально-гуманітарні виміри* : монографія. Хмельницький: ФОП Мельник А.А. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41207/>
- Трофименко, М. (2022). Університети України в умовах повномасштабної військової агресії росії: загрози, виклики та нові перспективи. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 14, 5-19. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-5-19>
- Черненко, Т.В., Карпенко, М.М., Лозовий, В.С., Зубченко, С.О., & Іщенко, А.Ю. (2017). *Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід і українські реалії* : аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/bezpekovi-vimiri-osvitnoi-politiki-svitoviy-dosvid-i-ukrainski>
- Bács, Z.G. (2022). National Security and Higher Education — Challenges, Risks and Threats. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 10(3), 91-99. <https://doi.org/10.32561/nsz.2022.3.9>
- Klein, J.I., Rice, C., & Levy, J. (2012, March). *U.S. Education Reform and National Security. Independent Task Force Report No. 68*. Council on Foreign Relations Press. <https://www.cfr.org/report/us-education-reform-and-national-security>
- Oripke, E.A. (2013). Education and National Security: Challenges and the Way Forward. *Journal of Educational and Social Research*, 3(10), 53-59. <https://doi.org/10.5901/jesr.2013.v3n10p53>
- Panfilov, O.Y., & Savchenko, O.O. (2021). Education as a Factor to Support the National Security of the State. *The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology*, 1(48), 146-159. <https://doi.org/10.21564/2075-7190.48.224807>
- The World Bank. (2023). *Metadata Glossary. School enrollment, tertiary (% gross)*. <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/world-development-indicators/series/SE.TER.ENRR>
- United Nations Conference on Trade and Development. (2014-2022). *UNCTADstat*. <https://unctadstat.unctad.org/EN/>
- United Nations Development Programme. (2021). *Human Development Index (HDI)*. <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index>
- United Nations. (2015). *Sustainable Development Goals*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>
- World Economic Forum. (2016, September 28). *The Global Competitiveness Report 2016-2017*. <https://www.weforum.org/publications/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1/>
- World Economic Forum. (2018, October 16). *The Global Competitiveness Report 2018*. <https://www.weforum.org/publications/the-global-competitiveness-report-2018/>
- World Health Organization. (2020, January 30). *Statement on the second meeting of the International Health Regulations (2005) Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus (2019-nCoV)*. [https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)](https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-(2019-ncov))

Yonggen, X. (2001). *Rethinking Education, National Security and Social Stability in China*. A paper prepared for the Asia-Pacific Center for Security Studies conference: "Security Implications of Economic and Cultural Trends", Honolulu, Hawaii, 17-19 April 2001. <https://dkiapcss.edu/Publications/Ocasional%20Papers/OPXiong.pdf>

References

- Balanda, A.L. (2006). Sotsialna skladova natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Social Component of the National Security of Ukraine]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, (1), 166-172. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11660> (in Ukrainian)
- Bulatova, O., & Hrybinenko, O. (2020). Vplyv systemy osvity ta okhorony zdorovia na riven sotsialnoi bezpeky krain u konteksti hlobalnykh tsilei staloho rozvytku [The Influence of the Education and Health Care System on the Level of Social Security of Countries in the Context of the Global Sustainable Development Goals]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, 19(1), 27-47. <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/41155>
- Hrybinenko, O. (2020). *Mizhnarodna ekonomichna bezpeka v konteksti staloho rozvytku [International Economic Security in the Context of Sustainable Development]* : a monograph. Dnipro: Seredniak T.K. (in Ukrainian)
- State Statistics Service of Ukraine. (2023). *Vyshcha ta fakhova peredvyshcha osvita v Ukraini u 2022 rotsi [Higher and Vocational Pre-Tertiary Education in Ukraine in 2022]* : statistical information. Kyiv. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/vfpo_Ukr_2022.xls (in Ukrainian)
- Zhyvko, Z., & Kukharska, L. (2019). Osvita v systemi natsionalnoi bezpeky krainy [Education in the System of National Security of the Country]. *Scientific Notes of "KROK" University*, (54), 205-211. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-205-211> (in Ukrainian)
- Zaikovskyi, O. (2020). Osvita yak faktor zabezpechennia sotsialnoi bezpeky ta staloho rozvytku [Education as a Factor of Ensuring Social Security and Sustainable Development]. In O.V. Bulatova (Ed.), *Formuvannia mizhnarodnoi ekonomichnoi bezpeky v suchasnykh umovakh [Development of International Economic Security in Modern Conditions]* : a monograph (pp. 94-107). Mariupol: MDU. <https://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4226> (in Ukrainian)
- Kopytko, M., Kernytskyi, I., & Ilkiv, Yu. (2019). Analiz funktsionuvannia zakladiv vyshchoi osvity z pozytsii vplyvu na natsionalnu bezpeku Ukrainy [Analysis of the Functioning of Universities from the Positions of Influence on National Security of Ukraine]. *Scientific Notes of "KROK" University*, (55), 201-209. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-55-201-209> (in Ukrainian)
- Kremen, V. (Ed.) (2021). *Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini (Do 30-ricchia nezalezhnosti Ukrainy) [National Report on the State and Prospects of Education Development in Ukraine (To the 30th Anniversary of Ukraine's Independence)]* : a monograph. National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Kyiv: KONVI PRINT. <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua> (in Ukrainian)
- Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. (2013, October 29). *Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [On Approval of Methodological Recommendations for Calculating the Level of Economic Security of Ukraine]* (1277). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (in Ukrainian)
- Minfin. (2023). *Vydatky zvedenoho biudzhetu Ukrainy [Expenditures of the Consolidated Budget of Ukraine]*. TOV "MinfinMedia". <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/> (in Ukrainian)
- Mudrakov, V. (Ed.). (2022). *Fenomen bezpeky: sotsialno-humanitarni vymiry [The Phenomenon of Security: Social and Humanitarian Dimensions]* : a monograph. Хмельницький: FOP Melnyk A.A. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41207/> (in Ukrainian)
- Trofymenko, M. (2022). Universytety Ukrainy v umovakh povnomasshtabnoi viiskovoi ahresii rosii: zahrozy, vyklyky ta novi perspektyvy [Universities of Ukraine in Conditions of Full-Scale Russian Invasion: Threats, Challenges and New Prospects]. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 14, 5-19. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-5-19> (in Ukrainian)
- Chernenko, T.V., Karpenko, M.M., Lozovyi, V.S., Zubchenko, S.O., & Ishchenko, A.Yu. (2017). *Bezpekovi vymiry osvitnoi polityky: svitovyi dosvid i ukraïnski realii [Security Dimensions of Education Policy: International Experience and Ukrainian Realities]* : analytical report. National Institute for Strategic Studies. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/bezpekovi-vimiri-osvitnoi-politiki-svitoviy-dosvid-i-ukraïnski> (in Ukrainian)
- Bács, Z.G. (2022). National Security and Higher Education — Challenges, Risks and Threats. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 10(3), 91-99. <https://doi.org/10.32561/nisz.2022.3.9>
- Klein, J.I., Rice, C., & Levy, J. (2012, March). *U.S. Education Reform and National Security. Independent Task Force Report No. 68*. Council on Foreign Relations Press. <https://www.cfr.org/report/us-education-reform-and-national-security>
- Oripke, E.A. (2013). Education and National Security: Challenges and the Way Forward. *Journal of Educational and Social Research*, 3(10), 53-59. <https://doi.org/10.5901/jesr.2013.v3n10p53>

- Panfilov, O.Y., & Savchenko, O.O. (2021). Education as a Factor to Support the National Security of the State. *The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology*, 1(48), 146-159. <https://doi.org/10.21564/2075-7190.48.224807>
- The World Bank. (2023). *Metadata Glossary. School enrollment, tertiary (% gross)*. <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/world-development-indicators/series/SE.TER.ENRR>
- United Nations Conference on Trade and Development. (2014-2022). *UNCTADstat*. <https://unctadstat.unctad.org/EN/>
- United Nations Development Programme. (2021). *Human Development Index (HDI)*. <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index>
- United Nations. (2015). *Sustainable Development Goals*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>
- World Economic Forum. (2016, September 28). *The Global Competitiveness Report 2016-2017*. <https://www.weforum.org/publications/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1/>
- World Economic Forum. (2018, October 16). *The Global Competitiveness Report 2018*. <https://www.weforum.org/publications/the-global-competitiveness-report-2018/>
- World Health Organization. (2020, January 30). *Statement on the second meeting of the International Health Regulations (2005) Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus (2019-nCoV)*. [https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)](https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-(2019-ncov))
- Yonggen, X. (2001). *Rethinking Education, National Security and Social Stability in China*. A paper prepared for the Asia-Pacific Center for Security Studies conference: "Security Implications of Economic and Cultural Trends", Honolulu, Hawaii, 17-19 April 2001. <https://dkiapcss.edu/Publications/Ocasional%20Papers/OPXiong.pdf>

Доступність та зберігання даних

Усі узагальнені та проаналізовані у ході дослідження дані представлено в статті.

Фінансування

Публікацію підготовлено у рамках виконання Проєкту «Відродження переміщених університетів: посилення конкурентоспроможності, підтримка громад» / «Reinventing displaced universities: enhancing competitiveness, serving communities, REDU» (2020-2024 рр.) за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю Тетяни Марени (Маріупольський державний університет) і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

Конфлікт інтересів

Автором підтверджено відсутність конфлікту інтересів під час проведення дослідження та підготовки до публікації його результатів.

Відомості про автора

Тетяна Марена, кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи, Маріупольський державний університет, м. Київ, Україна, t.marena@mu.edu.ua

Інформація про наукове періодичне видання

Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство» (International Scientific Journal of Universities and Leadership) внесено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України за спеціальністю «011 Освітні, педагогічні науки» відповідно до наказу МОН України від 17 березня 2020 р. № 409.

Науковий журнал представлено у таких базах даних, реєстрах і пошукових системах: Crossref, Наукова періодика України (Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Educational Research Abstracts Online (ERA), European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences (erih+), Library of Science (University of Warsaw), Index Copernicus International тощо.

RESEARCH ARTICLE

Educational Component of the National Security of Ukraine

Tetyana Marena^{1*} ¹Mariupol State University, Kyiv, Ukraine*t.marena@mu.edu.ua

Abstract

The article is aimed at determining the educational component position within the national security, analysing educational factors and indicators of the security environment shaping and, on this basis, reasoning recommendations for the development of approaches towards the assessment of the educational sector in security dimensions and determining directions for the education role transformation in ensuring the national security of Ukraine in terms of a full-scale war.

The positions of the educational component in the national security system were identified and its importance as a “soft” parameter of the state’s economic security was characterized, which corresponds to the Sustainable Development Goals. Based on the analysis of methodical approaches towards the assessment of the educational component of the state’s economic security, their advantages, drawbacks and limitations were determined. It was found out that the indicators of education development within the existing approaches to determining the level of security based on an integral assessment are presented fragmentarily. A comprehensive approach to determining the level of educational security was offered based on a combination of several methods and additional evaluation of individual indicators taking into account specific research goals.

The dual role of education in the system of national security was grounded — as an indicator of the economic (in particular, social) security level and as its determinant, influencing other components of security. Respectively, it is stated that education can be both an object and a tool of security policy simultaneously. The significance of education as a determinant of the security environment was investigated by determining its influence on the components of security. Transformative shifts in the tasks of the national education system as a component and determinant of Ukraine's national security in terms of martial law and post-war recovery of the state were defined.

Funding

This publication was produced under the Project “Reinventing displaced universities: enhancing competitiveness, serving communities, REDU” (2020-2024) with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility of Tetyana Marena (Mariupol State University) and do not necessarily reflect the views of the European Union.

Author details

Tetyana Marena, PhD in Economics, Associate Professor, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Affairs, Mariupol State University, Kyiv, Ukraine, t.marena@mu.edu.ua

Keywords:

education, economic security, national security, educational system, social security

Language:

Ukrainian

Citation:

Marena, T. (2023). Educational Component of the National Security of Ukraine. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 16, 18-31. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2023-16-18-31> (in Ukrainian)